

کاربست نظریه «کنش گفتاری» در خوانش آیات جهاد

فاطمه دست رنج؛* منصوره عرب**

چکیده

بازخوانی روشمند آیات جهاد، با هدف دستیابی به گفتمان قرآن و خوانشی نو از آیات جهاد با استفاده از رویکردهایی مانند نظریه کنش گفتاری، این امکان را به محقق می‌دهد تا از زوایای گوناگون به مسئله پژوهشی خود بنگرد و زوایای ناپیدای متن را واکاوی کند. بر این اساس، در پژوهش حاضر که به روش توصیفی - تحلیلی صورت گرفته است، در پی آن هستیم تا دریابیم که تحلیل آیات جهاد بر اساس نظریه کنش گفتاری چه نتایجی را در بر دارد؟ یافته‌های این بررسی حاکی از آن است که میزان کاربرد انواع پنج‌گانه کنش‌های گفتاری سرل، در آیات جهاد بر اساس بسامد تکرار شامل کنش اظهاری، ترغیبی، اعلامی، عاطفی و تعهدی است. خداوند در این آیات با استفاده از افعال گوناگونی نظیر تقييد، تصحيح، تبیین، تصریح، تعلیل و... مبحث جهاد و قتال را تبیین و مخاطب را نسبت به جوانب آن آگاه نموده است. بالا بودن میزان کنش اظهاری تعلیل، توصیف، آگاهی بخشی، تصریح، تشریح، تبیین و... از یک سو حاکی از آن است که اراده الهی منطبق بر گفتمان ارشاد و ارتقای فهم مخاطب است و از سوی دیگر نشان‌دهنده این است که گوینده قصد دارد تا مخاطب پیش از پرداختن به قتال درباره علت آن بداند.

کلیدواژه‌ها: آیات جهاد، قتال، جنگ، کنش گفتاری، سرل.

* نویسنده مسئول: استادیار گروه علوم قرآن و حدیث دانشگاه اراک. f-dastranj@araku.ac.ir

** دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه اراک arab.hm@yahoo.com

|تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۳/۲۱ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۵/۲۸|

۱. مقدمه

گرچه منظور از «جهاد» در قرآن، اعم از جنگ و قتال است و شامل همه اموری است که جهت اعتلای دین اسلام و تعالی کلمة الله انجام می‌شود اما بیشتر آیات جهاد به بحث قتال و جنگ با دشمنان نظر دارد و بحث ما در این نوشتار، ناظر به همین معناست. از آنجاکه «جهاد» یکی از فروع دین اسلام می‌باشد احکام مربوط به آن در بسیاری از آیات قرآن تشریح شده است. با عنایت به تأکیدات قرآن کریم بر مسئله جهاد و ارتباطی که جهاد با مفهوم «جنگ» دارد، چالش‌های بسیاری مبنی بر ترویج خشونت در این زمینه مطرح است. طرح نظرات مختلف در این عرصه مانند دیدگاه کسانی که در هر حالت و با هر اقتضایی، صلح را مقدم بر جنگ دانسته و جنگ را مساوی خشونت و عملی ضد انسانی قلمداد می‌کنند و نیز وجود جریان سلفی که انواع خشونت‌ها و جنگ‌افروزی‌ها را ذیل نام مقدس «جهاد» به نمایش می‌گذارند از جمله این چالش‌هاست. لذا بازخوانی روشمند آیات جهاد، ضرورتی غیر قابل انکار است. از آنجاکه یکی از راه‌های گسترش پژوهش‌های روشمند، ورود به مباحث زبان‌شناسی، جهت تبیین بهتر مفاهیم متون کهن است گستره مباحث زبان‌شناسی و کاربردشناسی زبان که در رویکردهایی مانند نظریه کنش‌گفتاری نمود می‌یابد این امکان را به محقق می‌دهد تا از زوایای گوناگون به مسئله پژوهشی خود بنگرد.

قائلان به کنش‌گفتاری معتقدند که در قالب سخن گفتن که البته نوعی رفتار قاعده‌مند به حساب می‌آید، افعال بسیاری از قبیل توصیف، اخبار، امر، نهی، دعا، آرزو و... انجام می‌شود (آقا گل‌زاده، ۱۳۷۵: ۲۳۵). نگاه به متن به عنوان کنش به متخصصان متون مذهبی این امکان را داده است تا ماهیت دینی این متون را به شکل نظام‌مندتری تفسیر کنند (Botha, 1991: 300). از این‌رو، نوشتار حاضر در صدد است با استفاده از روش تحلیل محتوا و با پرداختن به آیات جهاد که به گونه صریح و غیر صریح در قرآن به این دامنه معنایی اشاره دارند به این سؤال اساسی پاسخ دهد که تحلیل این آیات بر اساس نظریه کنش‌گفتاری چه نتایجی را در بردارد؟

در پاسخ به سؤالات فوق، می‌توان این فرضیه را مطرح ساخت که تحلیل زبان‌شناسانه آیات جهاد در قرآن بر پایه نظریه کنش‌گفتاری می‌تواند میزان کاربرد هر یک از انواع پنج‌گانه کنش‌های گفتاری را مشخص نماید، سپس با عنایت به نسبت این کنش‌ها با یکدیگر و میزان تکرار آن‌ها می‌توان به گفتمان قرآن پیرامون تبیین موضوع جهاد در

نسبت با مخاطب و چگونگی ایجاد انگیزه و روحیه لازم جهت حرکت صحیح در این مسیر دست یافت.

در رابطه با پیشینه پژوهش نیز لازم به ذکر است پژوهشی که به طور مستقل به تحلیل آیات جهاد در قرآن از حیث نظریه کنش گفتاری پرداخته باشد، یافت نشد. با این وجود، برخی پژوهش‌ها از نظریه کنش گفتار در تحلیل متونی نظیر قرآن، نهج البلاغه، ادعیه و نظایر آن بهره برده‌اند. برای نمونه کتاب «مبانی تحلیلی کارگفتی در قرآن کریم» تألیف حسن صانعی‌پور، مقاله «بررسی خطبه‌های جنگ امام علی (علیه‌السلام) بر اساس نظریه کنش گفتاری»، نوشته انسیه طالبی و دیگران، مقاله «تحلیل خطبه پنجاه و یکم نهج البلاغه بر اساس طبقه‌بندی سرل از کنش‌های گفتاری» که توسط مریم فضائلی و محمد نگارش، سامان یافته است، مقاله «تحلیل کنش گفتاری خطبه امام حسین (علیه‌السلام) در روز عاشورا» که توسط طاهره ایشانی و نیره دلیر، به روش تحلیل گفتمان به صورت تحلیلی - آماری و با رویکرد نظریه کنش گفتار آستین و طبقه‌بندی سرل انجام شده است و... از دسته پژوهش‌هایی هستند که در حوزه نظریه کنش گفتار و خوانش متون دینی به رشته تحریر درآمده‌اند. البته هیچ یک از آثار ذکر شده به مسئله آیات جهاد در قرآن از حیث نظریه کنش گفتاری نپرداخته‌اند.

۲. مفهومی‌شناسی «کنش گفتاری»

اصطلاح کنش گفتاری از اصطلاحات زبان‌شناسی و فلسفه زبان است. این نظریه را می‌توان به مثابه حلقه رابطی در نظر گرفت که نظریه‌های انتزاعی زبان‌شناسی را با واقعیت و مشاهدات عینی که بر چگونگی کاربرد زبان مبتنی است، پیوند می‌دهد (پایا، ۱۳۸۳: ۱۶). مباحث اولیه کنش گفتاری توسط آستین (۱۹۱۱-۱۹۶۰ م) در کتاب «چگونه کلمات کار انجام می‌دهند»^۱ آمده است. از نظر آستین (John Langshaw Austin) فعل در بسیاری از موارد فقط اطلاعات مبادله نمی‌کند بلکه با خود عمل معادل است؛ یعنی «گفتن» با «کنش» برابر است و گوینده با به زبان آوردن این جمله‌ها کاری انجام می‌دهد.

از این رو کنش گفتاری به عملی گفته می‌شود که در نتیجه یک گفته عمده رخ می‌دهد. لذا بیشتر به بررسی اشکال و قاعده‌های کنش غیر بیانی می‌پردازد (Searle, 1969: 68). بنابراین مدلی که نظریه کنش گفتاری از زبان ارائه می‌کند، نگرشی در باب

^۱. How to Do Things with Words.

کاربرد و معنای زبان است که در بافت ارائه می‌کند و رفتار زبانی را در دل شرایط اجتماعی و نهاده‌ای که از آن‌ها سر برآورده است، قرار می‌دهد. (مکاریک، ۱۳۸۴: ۲۳۶) در کنار آستین فیلسوفان و زبان شناسان دیگری نظیر جان سرل (John Searl)، شیفر (Schiffer.S)، فریزر (Fraser.B)، هانچر (Hancher.M)، باخ (Bach.K) و هارنیش (Harnish. R.M) به بررسی ماهیت کنش‌های گفتاری و طبقه‌بندی آن‌ها پرداختند که در این میان، آرای سرل درباره مقوله‌بندی کنش‌های گفتاری از اهمیت بسزایی برخوردار است. او تحت تأثیر دسته‌بندی آستین، پاره‌گفتارها را در پنج گروه طبقه‌بندی کرد. طبقه‌بندی سرل و نظرات او مبنای پژوهش حاضر است.

۳. طبقه‌بندی پنج‌گانه کنش‌های گفتاری جان سرل

سرل معتقد است که زبان نه تنها پدیده‌ها را توصیف می‌کند، بلکه در اجرای آن‌ها نیز نقش دارد. بدین معنا که انسان از زبان برای درخواست انجام کار (نقش امری)، بستن پیمان (نقش تعهدی)، بیان تشکر (نقش عاطفی) و غیره بهره می‌گیرد (حسینی و حسن‌پور، ۱۳۹۱: ۴۳). نظریه کنش گفتار به جای پرداختن به جمله‌ها یا واحدهای نحوی به پاره‌گفتار (Utterance) می‌پردازد (Crystal, 2003). یک پاره‌گفتار می‌تواند یک کلمه، یک جمله یا یک گفتمان کامل یا اثر ادبی باشد. اما اصول تحلیل یک پاره‌گفتار تک‌جمله‌ای و یک قطعه طولانی، یکسان است؛ بنابراین می‌توان بخشی از یک متن را انتخاب و تحلیل کرد (Botha, 1991: 295).

آنچه در نظریه کنش گفتاری مهم است تجزیه و تحلیل «فعل مضمون در سخن» (Illocutionary act) است که در حقیقت تعیین کننده معنا است و با تحقق این فعل ارتباط زبانی حاصل می‌شود. بدین ترتیب تحلیل فعل مضمون در سخن در حقیقت تحلیل معنا است که متقوم به دو عنصر است: یکی قصد گوینده و دیگری قراردادهای و قواعد زبانی‌ای که انسان برای ابراز مقاصد خود وضع می‌کند (سرل، ۱۳۸۵: ۶۵-۶۶). از سوی دیگر یکی از گزاره‌های تأثیرگذار برای دستیابی به فعل مضمون در سخن، توجه به بافت است. «بافت موقعیتی می‌تواند شرایطی را پدید آورد که مفهوم یک جمله جدا از معنی صریح خود معنای ضمنی بیابد و این معنی در آن بافت قابل درک گردد» (صفوی، ۱۳۸۷: ۱۷۱). سرل با در نظر گرفتن معیارهایی نظیر حالت روان‌شناختی، نحوه انطباق گفتار با جهان خارج و محتوای گزاره‌ای، کنش‌های گفتاری را به کنش اظهاری، ترغیبی، عاطفی، تعهدی، اعلامی تقسیم می‌کند (Searl, 1975: 344-369).

کنش اظهاری (Representatives act): آن دسته از کنش‌های گفتاری است که نشان‌دهنده باور گوینده از درستی اوضاع امور است. اظهاراتی چون بیان واقعیت، تصدیق، نتیجه‌گیری و توصیف، نمونه‌هایی از کنش‌های گفتاری‌اند که گوینده از طریق آن‌ها دنیا را آن‌چنان‌که هست یا آن‌چنان‌که باور دارد، نشان می‌دهد.

کنش ترغیبی (Directives act): به آن دسته از کنش‌های گفتاری گفته می‌شود که گوینده با به‌کارگیری آن‌ها، دیگری را به انجام کاری وامی‌دارد و بنابراین بیانگر خواسته‌های گوینده است. این‌گونه کنش‌ها شامل فرامین، دستورات، درخواست‌ها و پیشنهادها هستند و می‌توانند به صورت مثبت/ایجابی و یا منفی/سلبی باشند.

کنش عاطفی (Expressives act): نوعی کنش گفتاری است که احساس گوینده را از جهان خارج نشان می‌دهد. این بیان شامل حالات روانی و نیز نمود احساساتی از قبیل شادی، درد، علاقه، تنفر، لذت یا غم است.

کنش تعهدی (Commissives act): آن دسته از کنش‌های گفتاری‌اند که در آن‌ها گوینده خود را ملزم به انجام کاری در آینده می‌کند و بنابراین بیانگر قصد گوینده است. این کنش‌ها دربرگیرنده وعده‌ها، تهدیدها، سرباززدن‌ها و تعهدها هستند.

کنش اعلامی (Declarations act): به آن دسته از کنش‌های گفتاری گفته می‌شود که بیان آن‌ها به تغییر اوضاع دنیای خارج بیانجامد. برای انجام درست فرمان اعلام، افزون بر نیاز به بافت خاص، گوینده نیز باید دارای نقش نهادی اجتماعی خاصی باشد (یول، ۱۳۸۷: ۷۳-۷۶).

علاوه بر موارد فوق، توجه به بافت در تشخیص کاربرد کنش‌های گفتاری نیز مؤثر است و دو نوع کنش مستقیم و غیرمستقیم پدید می‌آورد. هرگاه بین ساختار جمله و کارکرد آن رابطه‌ای مستقیم وجود داشته باشد، آن را کنش گفتاری مستقیم و هرگاه این ارتباط بین ساختار و کارکرد غیرمستقیم باشد، آن را کنش گفتاری غیرمستقیم می‌نامند (چپمن، ۱۳۸۴: ص ۲۱۷).

نظریه کنش گفتاری جان سرل، نسبت به دیگر نظریه‌ها به بافت و عناصر آن اهتمام بیشتری می‌ورزد. برای دریافت معنای دقیق یک جمله و متن به غیر از معناهای ظاهری کلمات و درج شده در فرهنگ لغت، عواملی همچون سن، جنس، موقعیت‌های اجتماعی، زمان و مکان، اشتراکات فرهنگی طرف‌های گفتگو نقش زیادی دارد که به این عوامل بافت موقعیت (Context of situation) گفته می‌شود (کوک، ۱۳۸۸: ۵۷).

پیش از این گفته شد که ایده اصلی در نظریه کنش گفتاری جان سرل، فعل مضمون در سخن و یا همان معنای ضمنی است. دستیابی به این معنا از طریق بافت امکان‌پذیر است. به عقیده برخی این نگاه به خوانش متون مقدّس کمک کرده است، چنان‌که بیان می‌دارند که «در دوره‌هایی مطالعه متون مقدّس که مستقیم یا غیرمستقیم تحت تأثیر رویکردهایی چون نقد ادبی نوین یا ساخت‌گرایی فرانسوی بودند، همانند آن‌ها حقایق فرازبانی حاکم بر متن را نادیده گرفتند؛ اما نظریه کنش گفتار می‌تواند این اشکال را رفع نماید.» (Buss, 1988: 126)

یکی از مسائل برون‌بافتی و توجه به بافت موقعیت خصوصیات گوینده گفتمان است. در خوانش متن مقدّسی مانند قرآن باید در نظر داشت که از نظر مسلمانان کسی که این کنش‌های گفتاری را ایجاد می‌کند متفاوت از بشر عادی است. برای مثال در کنش اعلامی هنگامی که گوینده خداست، اعتبار حکم جاری شده خارج از گوینده نیست. «در واقع اعتبار حکم از سرچشمه کلام ناشی می‌شود و صدور و تحقق اعتبار آن مشروط به هیچ شرط خارجی نیست و نقض آن هم تنها به وسیله خود گوینده، یعنی خداوند میسر است» (حسینی و دیگران، ۱۳۹۴: ۷۵). این تفاوت در تفسیر کنش اعلامی باید در تفسیر متون دینی مورد نظر قرار گیرد. همچنین باید در نظر داشت که صحبت کردن از احساس تنفر یا محبت در کنش‌های عاطفی که از سوی خداوند بیان می‌شود با آنچه در انسان‌ها سراغ داریم متفاوت است، زیرا بنابر باورهای کلامی خداوند فاقد این عوارض و احساسات است.

۴. دامنه معنایی جهاد در قرآن

جهت نیل به آیاتی که به جهاد در قرآن اختصاص دارند نیاز است تا به واژگانی که در یک حوزه معنایی قرار گرفته‌اند توجه شود. از این رو در این نوشتار به آیاتی در قرآن پرداخته شده که به طور صریح و غیر صریح در دامنه معنایی جهاد، قتال، حرب، غزوه و ضرب قرار دارند. در باب این دامنه معنایی اشاره به نکات زیر ضروری است:

- ۱) جهاد از ریشه «ج‌ه‌د» است. ماده «ج‌ه‌د» در قرآن، ۴۱ بار در مجموع ۱۹ سوره و ۳۶ آیه آمده است (عبد الباقی، ۱۳۶۴: ۱۸۳). «الجهد» را چیز کمی می‌داند که انسان با آن زندگی سختی را می‌گذراند» (فراهیدی، ۱۴۰۹ق: ۳۸۶/۳) و نیز تلاش انسان است در بالاترین حد قوت و طاقت خود (ابن درید، ۱۹۹۸م: ۱۲۵۹/۳). و «الجهد» را

رسیدن به غایت امری با تلاش در آن، معنا می‌کنند (فراهیدی، ۱۴۰۹ق: ۳۸۶/۳) و یا همان معنای غایت (ازهری، ۱۴۲۱ق: ۲۶/۶) را در نظر گرفته‌اند. در کل می‌توان گفت که معنای این واژه «هو بذل الطاقة و السعی البلیغ الی أن ینتهی الیه الممکنه و ینبغ غایه و سعه» است؛ بنابراین تفسیر این واژه به وسع، طاقت، مشقت، نهایت، غایت و غیره از لوازم معنای آن است (مصطفوی، ۱۴۳۰ق: ۱۵۰/۲).

جهاد نیز از باب مفاعله است و در مواردی به کار می‌رود که نوعی همکاری، تقابل و رقابت وجود دارد. «اصطلاح جهاد در ادبیات اسلامی، بر بذل جان، مال و توان در راه اعتلای اسلام و بر پاداشتن شعایر دین اطلاق می‌شود» (نجفی، ۱۴۱۳ق: ۲۱/۳). لازم به ذکر است که تمام کاربردهای قرآنی مشتقات «جهاد» در قرآن کریم به جنگ سخت و نظامی اشاره ندارد. «جهاد در اصطلاح قرآنی معنایی عام دارد و شامل هر نوع تلاش در راه رضایت خدا می‌شود» (اکبری و موحد، ۱۳۹۵: ۶۶-۴۷). (۲) در تفاوت جهاد و قتال می‌توان گفت که «قتال منحصرأ بر برخورد نظامی دلالت می‌کند و جایی به کار می‌رود که دو یا چند نفر به قصد کشتن یکدیگر به مصاف و رویارویی با هم پردازند، اما «جهاد» هم می‌تواند با جان باشد و هم با مال و هم با امور دیگر» (مصباح یزدی، ۱۳۸۸: ۲۳۷-۲۳۹).

(۳) تفاوت اساسی حرب با جهاد در اصول و روش آن‌هاست. «منظور از حرب جنگی است که فرد قصد ستیزه با خدا و رسول خدا را دارد. تمامی موارد کاربرد حرب و محاربه نیز در تقابل با جهاد فی سبیل الله است» (قاسم‌پور و دیگران، ۱۳۹۵: ۱۴۴). (۴) غزو در اصل، درخواست عمل است و به معنای مطلق اراده و قصد نیست، بلکه در معنای قصد همراه با عمل به کار می‌رود که از مصادیق آن، حرکت به سوی دشمن و اراده جنگ با آن‌هاست. (مصطفوی، ۱۴۳۰ق: ۲۶۸/۷) پس واژه غزو با آن بخش از معنای واژه جهاد که جهاد مسلحانه و نظامی است قرابت معنایی دارد.

(۵) واژه ضرب و مشتقات آن همگی به معنی آن چیزی است که با آن زدن صورت می‌گیرد (ابن منظور، ۱۴۱۴ق: ۵۴۳/۱). عمل ضرب و زدن در امور گوناگونی چون تجارت، زمین، در راه خدا و در راه مال به کار می‌رود که منظور همان رفتن و سیر برای اخذ آن امور است (فراهیدی، ۱۴۰۹ق: ۳۰/۷). «ضرب فی الارض» به معنای حرکت و سیر کردن در زمین است که همان زدن پاها بر زمین است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق: ۵۰۵/۱).

در نهایت با توجه به دامنه معنایی پیرامون جهاد در قرآن در این نوشتار آیاتی که به‌طور صریح و غیر صریح به این مبحث اشاره دارند، در نظر گرفته شده است. در این دامنه حدود ۱۲۰ آیه مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۵. چارچوب نظری

آنچه در این پژوهش به عنوان یک اصل مطرح است و این امکان را به ما می‌دهد که قرآن را بر اساس نظریه زبانی کنش‌گفتاری مطالعه کنیم، نگاهی است که می‌توان به وحی داشت. از این زاویه که لایه مشهود و برتر وحی اسلامی ویژگی زبانی دارد و سخن خود خداست. پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) تجربه خود را در قالب زبان عربی برای دیگران بیان نکرده‌اند (دیدگاه تجربه دینی) یا حقایقی را که بر قلبش نازل شده‌اند به صورت زبان عربی و قرآن در نیاورده‌اند (دیدگاه گزاره‌ای)؛ بلکه قرآن خود کلمات خداست. خدا به زبان عربی با پیامبر (ص) سخن گفته است. ما با این لایه مشهود سر و کار داریم و مبنای تفکرات اسلامی ماست. (قائمی‌نیا، ۱۳۹۷: ۱۳۵-۱۳۶)

با توجه به گفتمانی که در قرآن صورت گرفته، خداوند در مقام گوینده وحی گفتاری، افعال گفتاری یا همان کنش‌های گفتاری را برای پیامبر (ص) به عنوان مخاطب انجام داده است و در این ارتباط زبانی، جملات معناداری را اظهار کرده است. پیام وحی نیز همان فعل ضمن گفتار است که از آن معنا به دست می‌آید. پس از تثبیت وحی گفتاری از طریق نوشتن، هر مخاطبی که با زبان متن آشناست می‌تواند آن را بخواند و به دنبال کنش‌های گفتاری خداوند باشد (نقل به مضمون از همان: ۷۰-۶۸).

۶. بازیابی کنش‌های گفتاری در آیات جهاد

برای رسیدن به کنش‌های گفتاری در آیات جهاد بیش از ۱۲۰ آیه که به‌طور صریح و غیرصریح به جهاد اشاره دارند، بررسی شد که شرح آن در این نوشتار نمی‌گنجد. باین‌حال برای نشان دادن آنچه به دست آمد، به بیان چند نمونه اکتفا کرده تا زمینه را برای کاربری الگوی کنش‌های گفتاری در دسته‌بندی آیات جهاد آماده نمایم.

■ آیه ۱۹۴ سوره بقره؛

فضای کلی آیه: در شأن نزول این آیه آمده است که پس از کشته شدن مسلمانان در جنگ بدر گروهی می‌گفتند که این افراد مردند و از نعمت و لذت دنیا بی‌بهره شدند (واحدی، ۱۴۱۱ق: ۴۸). این آیه نازل شده تا آنان را از این گفته نهی کند. البته علامه طباطبایی معتقد است که سیاق آیات آمده دلالت دارد بر اینکه غیر شهدای بدر هم با شهدای بدر در این جهت شرکت دارند و عموم مؤمنان بعد از مرگ دارای چنین حیاتی و تنعماتی هستند (طباطبایی، ۱۴۱۷ق: ۵۲۵/۱). با توجه به آیه قبل [يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ] که مؤمنان را خطاب می‌کند و «واو» ابتدای آیه ۱۵۴ که «واو» عاطفه است، (صافی، ۱۴۱۸ق: ۳۱۰/۲) خطاب در اینجا به مؤمنان است. **کنش‌های گفتاری:** پاره‌گفتار ابتدایی یک کنش ترغیبی است که مؤمنان را از گفتن موضوعی نهی می‌کند. شرح این سخن در پاره‌گفتار بعدی آمده است، آنجا که خداوند از قول گروهی اظهار می‌کند که ایشان کسانی را که در راه خدا کشته می‌شوند، مرده می‌پندارند. سپس خداوند در پاره‌گفتار [بَلْ أَحْيَاءُ] این گفته را در قالب کنش اظهاری، تصحیح کرده و مخاطب را آگاه می‌کند که بر عکس ایشان زنده و حی هستند. خداوند در پاره‌گفتار انتهایی با نفی‌ای که صورت می‌دهد، در قالب یک کنش عاطفی مخاطبی را که چنین پنداری دارد و چنین سخنی را می‌گوید به دلیل نداشتن درک و شعور سرزنش می‌کند. این کنش گفتاری غیرمستقیم از کاربرد واژه «شعر» دریافت می‌شود. داشتن شعور با برخورداری از علم متفاوت است. «شعور علمی است که برای رسیدن به آن باید دقتی به باریکی مو داشت» (عسکری، ۱۴۰۰ق: ۷۴/۱). در واقع خداوند با نفی‌ای که صورت می‌دهد، بیان می‌کند که ایشان چنین دقتی را ندارند با این حال چنین سخنی می‌گویند، به همین دلیل سرزنش می‌شوند.

جدول ۱: تحلیل کنش‌های گفتاری آیه ۱۵۴ سوره بقره.

آیه	پاره‌گفتارها	بار مضمون در گفتار	
		مستقیم	غیرمستقیم
بقره: ۱۵۴	وَلَا تَقُولُوا	ترغیبی (نهی)	-
	لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتٌ	اظهاری (نقل قول) اظهاری (تقید)	ترغیبی (تشویق)
	بَلْ أَحْيَاءٌ	اظهاری (تصحیح) اظهاری (آگاهی بخشی)	
	وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ	اظهاری (نفی)	عاطفی (سرزنش)

▪ آیات ۱۹۲ و ۱۹۳ سوره بقره؛

فضای کلی آیه: خداوند در این آیات بیان می‌فرماید که علیه مشرکان مکه کمال سخت‌گیری را به خرج دهید و هر جا که به ایشان برخوردید به قتلشان برسانید تا مجبور شوند از سرزمین و وطن خود کوچ کنند، همان‌طور که شما را مجبور به جلای وطن کردند، هر چند که رفتار آنان با شما سخت‌تر بود، برای اینکه رفتار آنان فتنه بود و فتنه بدتر از کشتن است (طباطبایی، ۱۴۱۷ق: ۸۹/۲).

کنش‌های گفتاری: در آیه ۱۹۳ ابتدا با کنش ترغیبی، مسلمانان به مقاتله با مشرکان و اخراج آن‌ها امر شده و با تبیین نسبت فتنه و قتل این ترغیب مستند می‌شود. در ادامه کنش ترغیبی دیگری انجام شده و مسلمانان را از مقاتله در مسجد الحرام نهی می‌کند. برای این مقاتله یک حد تعریف می‌کند تا جایی که گروه مقابل فعالیت و رویه خود را تغییر دهد و در مسجد الحرام با مسلمانان قتال کنند. در این صورت مسلمانان دوباره به مقاتله امر می‌شوند. این امر جزائی است که برای کافران در نظر گرفته شده است. این کنش اعلامی، به‌طور غیرمستقیم قصد دارد تا مخاطب را از چنین رفتاری بر حذر دارد. بیان این عاقبت کنش گفتاری غیرمستقیم ترغیبی و عاطفی را در بر دارد تا از طریق تحویف و ایجاد ترس و تهدید مخاطب را از دچار شدن به چنین عاقبتی بر حذر دارد. خداوند در آیه ۱۹۲ نیز در قالب کنش ترغیبی، شرطی را بیان می‌کند که البته جواب شرط را نیاورده است. اگر دشمن دست از جنگ برداشت، مسلمانان نیز باید باز ایستند. این بخشش به این علت است که خداوند، غفور و رحیم است. پس کنش گفتاری غیرمستقیم در پاره‌گفتار نهایی آیه کنش گفتاری اظهاری از نوع تعلیل است.

جدول ۲: تحلیل کنش‌های گفتاری آیات ۱۹۱ و ۱۹۲ سوره بقره.

پایه	پاره‌گفتارها	بار مضمون در گفتار	
		مستقیم	غیرمستقیم
۳۱/۱۹۱	وَ اقْتُلُوهُمْ حَيْثُ تَقْتُلُوهُمْ	ترغیبی (امر)	اعلامی (حکم)
	وَ اَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ اَخْرَجُوْكُمْ	ترغیبی (امر)	
	وَ الْفِتْنَةُ اَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ	اظهاری (برقراری نسبت)	اعلامی (حکم)
	وَ لَا تَقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ	ترغیبی (نهی) اظهاری (تقیید)	اعلامی (حکم)
	حَتَّى يقاتلوكم فيه	اظهاری (تحدید)	-
	فَإِنْ قاتلوكم	ترغیبی (شرط)	-

اعلامی <small>لله</small> (حکم)	ترغیبی <small>لله</small> (امر)	فَاَقْتُلُوهُمْ	
ترغیبی <small>لله</small> (تحدیر) عاطفی <small>لله</small> (تخویف)	اعلامی <small>لله</small> (پایان کار)	كَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ	
اظهاری <small>لله</small> (تعلیل)	ترغیبی <small>لله</small> (شرط)	فَإِنْ أَنْتَهُوا	بقره/ ۱۹۲
	اظهاری <small>لله</small> (نسبت دادن)	فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ	

مضمون کلی کنش گفتار در این آیه ترغیبی است. مخاطب به قتال و اخراج کافران امر می‌شود و پس از بیان شرایط و حدهای مورد نیاز، تکلیف او در مواجهه با دشمن روشن می‌گردد. این امر و نهی‌ها با توجه به جایگاه خداوند نسبت به مسلمانان و تنظیم قواعد و احکام از سوی خداوند، به مثابه کنش اعلامی در بیان حکم است.

■ آیه ۱۹۴ سوره آل عمران؛

فضای کلی آیه: به دنبال حوادث جنگ احد این آیه با یادآوری شجاعت، ایمان و استقامت مجاهدان و یاران پیامبران گذشته، مسلمانان را به شجاعت، فداکاری و پایداری تشویق می‌کند و ضمناً آن دسته‌ای را که از میدان احد فرار کردند، سرزنش می‌نماید (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱: ۱۲۱/۳).

کنش‌های گفتاری: در پاره‌گفتار ابتدایی در قالب کنش اظهاری خداوند از وضعیت پیامبران پیشین گزارش می‌دهد؛ از مردان الهی که همراه پیامبر خود قتال کردند. سپس در پاره‌گفتار بعد با کنش اظهاری آنان را توصیف می‌کند؛ آن‌ها اهل وهن، ضعف و سستی نبودند. در پاره‌گفتار انتهایی نیز برای بیشتر کردن تأثیر کلام، کنش عاطفی انجام داده و صابران را مورد محبت خداوند معرفی می‌کند، تا به‌طور غیرمستقیم مخاطب را به این سمت هدایت کند و در قالب کنش ترغیبی ایشان را به همراهی با پیامبر زمان خود تشویق نماید. در کل می‌توان گفت که خداوند در این آیه در قالب کنش اظهاری، از شجاعت و دلاوری همراهان پیامبران گذشته صحبت می‌کند تا مخاطب را به همراهی با رهبر و فرمانده خویش ترغیب نماید و از سوی دیگر از آنچه پیش آمده عبرت گیرند.

جدول ۳: تحلیل کنش‌های گفتاری آیه ۱۴۶ سوره آل عمران

آیه	پاره‌گفتارها	بار مضمون در گفتار	
		مستقیم	غیرمستقیم
سوره آل عمران ۱۴۶	و کاین من نبی قاتل معه ربیون کثیر	اظهاری <small>لله</small> (گزارش)	-
	فما وهنوا لما أصابهم فی سبیل الله	اظهاری <small>لله</small> (توصیف)	-
	و ما ضعفوا		-
	و ما استکانوا		-

و اللّٰهُ يَحِبُّ الصّٰبِرِيْنَ	عاطفی ﴿﴾ (تجیب)	ترغیبی ﴿﴾ (تشویق)
---------------------------------	-----------------	-------------------

■ آیه ۱۵۱ سوره آل عمران؛

فضای کلی آیه: در شأن نزول این آیه آمده است که چون ابوسفیان و مشرکان روز احد به سمت مکه رفتند، در بین راه با خود گفتند کاش مسلمانان را به کلی می‌کشتیم و ریشه‌کن می‌کردیم؛ اما زمانی که چنین تصمیم گرفتند خداوند در دلشان رعبی افکند تا از قصد خود بازگشتند و این آیه نازل شد (واحدی، ۱۴۱۱ق: ۱/۱۲۹).

کنش‌های گفتاری: پاره‌گفتار ابتدایی، انجام کنش تعهدی است با این بیان که خداوند به‌زودی در دل کفار رعبی می‌افکند. این تعهد به‌طور غیرمستقیم در قالب کنش عاطفی، سبب تسکین مخاطبی می‌شود که شامل این نصرت می‌گردد. سپس در پاره‌گفتار بعد با کنش اظهاری این نصرت تعلیل می‌شود؛ افکندن رعب در دل کافران به این دلیل است که آنان به خدا شرک ورزیدند. در ادامه خداوند در پاره‌گفتار [وَ اُولٰٓئِكَ هُمُ النَّارُ] عاقبت این گروه را اعلام کرده و در پاره‌گفتار انتهایی با توصیف این جایگاه و قرارگاه این عاقبت را تغلیظ می‌کند تا مخاطب را از دچار شدن به آن بر حذر دارد و در مخاطب خوف ایجاد نماید. به‌طورکلی در این آیه خداوند ضمن کنش تعهدی در نصرت مسلمانان، در قالب کنش اعلامی عاقبت کسانی که شرک ورزیدند را نیز بیان می‌کند.

جدول ۴: تحلیل کنش‌های گفتاری آیه ۱۵۱ سوره آل عمران.

آیه	پاره‌گفتارها	بار مضمون در گفتار	
		مستقیم	غیرمستقیم
آل عمران / ۱۵۱	سَنَلْقٰى فِى قُلُوْبِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا الرَّعْبَ	تعهدی ﴿﴾ (نصرت)	عاطفی ﴿﴾ (تسکین)
	يٰۤاَشْرٰكُوْا بِاللّٰهِ مَا لَمْ يَنْزِلْ بِهٖ سُلْطٰنًا	اظهاری ﴿﴾ (تعلیل)	-
	وَ مَا وَاھِمُّ النَّارُ	اعلامی ﴿﴾ (عاقبت)	ترغیبی ﴿﴾ (تهدید)
	وَ يٰۤاَسَ مَثْوٰى الظّٰلِمِيْنَ	اظهاری ﴿﴾ (توصیف) اظهاری ﴿﴾ (تغلیظ)	عاطفی ﴿﴾ (تخویف)

■ آیه ۳۵ سوره مائده؛

فضای کلی آیه: این آیه دستوراتی را برای رستگار شدن مؤمنان بیان می‌کند.

کنش‌های گفتاری: خداوند ابتدا با کنش اظهاری مؤمنان را مورد خطاب قرار می‌دهد، سپس سه کنش ترغیبی انجام شده و سه دستور به مؤمنان داده می‌شود که یکی از این دستورها، جهاد است که مقید به «فی سبیل الله» است. مقید شدن دو مفهوم قتال و یا جهاد به «فی سبیل الله» می‌فهماند که منظور از تشریح جهاد در اسلام، برای این است که دین الهی که مایه صلاح دنیا و آخرت مردم است در عالم سلطه یابد (طباطبایی، ۱۴۱۷ق: ۲۸۴/۲). در واقع عبارت «فی سبیل الله» هدف از جهاد و قتال را نشان می‌دهد (جوادی آملی، ۱۳۹۷: ۱۸۴/۲۰).

خداوند در انتها نیز در پاره گفتار [لَعَلَّكُمْ تَفْلِحُونَ] با کنش عاطفی در مخاطب ایجاد امید می‌کند که در صورت امتثال این اوامر، از رستگاران باشند. باید در نظر داشت که «شایدهای انسان از جهل و عجزش حکایت می‌کنند، ولی احتمال‌های خدایی و به دیگر سخن تعبیر «عسی»، «لعل» و «لیت» درباره خداوند، برآمده از مقام فعل اوست و با پدیده‌های هستی که ممکن‌اند، پیوند دارد نه ذات او؛ بنابراین نشان حال مخاطب است و بر امید یا ایجاد آن دلالت می‌کند» (جوادی آملی، ۱۳۹۷: ۳۷/۲۰).

جدول ۵: تحلیل کنش‌های گفتاری آیه ۳۵ سوره مائده

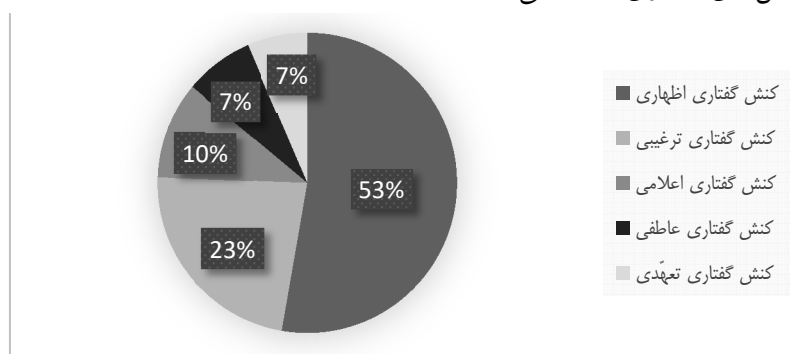
بار مضمون در گفتار		پاره گفتارها	آیه
غیرمستقیم	مستقیم		
-	اظهاری (خطاب)	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا	مائده / ۳۵
-	ترغیبی (امر)	اتَّقُوا اللَّهَ	
-	ترغیبی (امر)	وَاتَّبِعُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ	
-	ترغیبی (امر) اظهاری (تقید)	وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ	
-	عاطفی (امیدبخشی)	لَعَلَّكُمْ تَفْلِحُونَ	

نتایج به دست آمده از تحلیل جداگانه هر یک از آیات نشان داد که در هر آیه به تفکیک پاره‌گفتارها، خداوند به عنوان گوینده، کنش‌هایی را در قالب گفتار صورت داده است. تعداد این کنش‌های گفتاری در هر آیه به کوتاهی و بلندی آیات بستگی دارد.

۷. آیات جهاد و دسته‌بندی پنج‌گانه سرل از کنش‌های گفتاری

از میان دسته‌بندی پنج‌گانه‌ای که سرل از کنش‌های گفتاری ارائه داده است، هر پنج نوع را در آیات جهاد مشاهده کردیم. هر آیه ترکیبی از دو یا چند کنش گفتاری است؛ البته فراوانی استفاده از این کنش‌های گفتاری با هم تفاوت داشتند. در میان کنش‌های گفتاری

آیات جهاد، کنش اظهاری بیشترین تعداد دارد؛ به گونه‌ای که تعداد پاره‌گفتارهایی که در آن کنش اظهاری به کار رفته، از مجموع چهار کنش دیگر بیشتر است. میزان به کارگیری هر کدام از این کنش‌ها در آیات بررسی شده در نمودار ۱ قابل مشاهده می‌باشد. لازم به ذکر است که این میزان درباره مجموع کنش‌های مستقیم و غیرمستقیم در هر کدام از انواع کنش‌های گفتاری صدق می‌کند.

نمودار ۱: درصد فراوانی کنش‌های گفتاری به کار رفته در آیات جهاد

۷-۱. افعال به کار رفته در کنش‌های گفتاری در آیات جهاد

کنش‌های گفتاری واقع شده در آیات جهاد بر اساس فعلی که این کنش‌ها انجام می‌دهند متفاوت‌اند؛ به این معنی که خداوند در یک پاره‌گفتار در قالب کنش اظهاری در صدد شرح یک موضوع بر آمده و در پاره‌گفتار بعد، مطلبی را تعلیل می‌کند و... در جداول ۶ تا ۱۰ که در ادامه می‌آید می‌توان میزان کاربرد افعال گوناگون را در هر یک از انواع کنش‌های گفتاری به ترتیب میزان تکرار و کاربرد هر یک مشاهده کرد.

جدول ۶: فراوانی انواع فعل‌های به کار رفته در کنش‌های اظهاری در آیات جهاد

افعال کنش اظهاری	دفعات کاربرد	افعال کنش اظهاری	دفعات کاربرد
تعلیل	۷۱	یادآوری	۱۹
تقیید	۶۱	بیان نصرت	۱۷
توصیف	۴۸	خطاب	۱۵
آگاهی بخشی	۴۱	تقابل	۱۵
تصحیح	۲۵	تأکید	۱۴
نقل قول	۲۵	گزارش	۱۶
تشریح	۲۳	استثناء	۱۲
تصریح	۲۳	تحدید	۱۰

تعریف	۲۲	بر قراری نسبت	۸
نسبت دادن	۲۲	اخبار غیبی	۶
تبیین	۱۹	و ...	

بالا بودن میزان کنش اظهاری تعلیل، توصیف، آگاهی بخشی، تصریح، تشریح، تبیین و... نشان‌دهنده این است که خداوند به عنوان گوینده ضمن بیان عقیده خود درباره صحت و سقم آن مطلب، سعی دارد تا فضا را برای مخاطب روشن نماید. این امر به گفتمان ارشاد و ارتقای فهم مخاطب در قرآن نزدیک است. بالا بودن این نوع از کنش اظهاری در آیات جهاد نشان‌دهنده این است که گوینده قصد دارد تا مخاطب پیش از پرداختن به امر جهاد و یا قتال درباره علت آن بداند. برای مثال وقتی به قتال با کافران و مشرکان فرمان می‌دهد، تعلیل می‌کند که ایشان مدام در مقاتله با مسلمانان هستند تا جایی که بتوانند ایشان را از دین خود برگردانند. همچنین خداوند برداشت‌های نادرست در زمینه جهاد و مجاهدان را تصحیح می‌کند. خداوند در پاره‌گفتارهای متعددی در آیات گوناگون، نسبت به گفتار، رفتار و نیت دشمنان مسلمان، منافقان و... آگاهی بخشی می‌کند؛ مانند زمانی که از افراد سست ایمانی صحبت می‌کند که پیش از شروع جنگ تمنای مرگ می‌کنند اما زمانی که با آن رو به رو می‌شوند فقط آن را نظاره می‌کنند که نشانه کذب بودن ادعای ایشان است. در آیات متعددی خداوند به یادآوری جنگ‌های پیشین مانند بدر، احد، احزاب و... پرداخته و در ضمن این یادآوری، نصرت‌هایی که به مسلمانان شده را تبیین می‌کند. قصد گوینده در این اظهارات، عبرت‌گیری از سوی مخاطب است. پس از کنش اظهاری، کنش‌های ترغیبی در آیات جهاد تعداد بیشتری را به خود اختصاص داده‌اند. خداوند کنش‌های گفتاری از این نوع را انجام می‌دهد تا مخاطب را به انجام عملی ترغیب نماید و یا از انجام عملی بر حذر دارد. در میان آیات جهاد انواع این ترغیب‌ها را می‌توان مشاهده کرد.

جدول ۷: فراوانی انواع فعل‌های به کار رفته در کنش‌های ترغیبی در آیات جهاد

افعال کنش ترغیبی	دفعات کاربرد	افعال کنش ترغیبی	دفعات کاربرد
امر	۸۸	توصیه	۵
شرط	۴۲	تشجیع	۴
تشویق	۲۸	درخواست	۳
تحدیر	۲۸	تعجب و تنبیه	۲
استفهام	۱۸	عبرت‌گیری	۲
نهی	۱۷	توقع	۱

کنش ترغیبی امری بیشترین کنش گفتاری است که در آیات جهاد دیده می‌شود؛ البته باید گفت تمام پاره‌گفتارهای امری در آیات جهاد مستقیماً مربوط به قتال و جهاد نیستند. از میان این تعداد در حدود ۴۸ پاره‌گفتار به‌طور مستقیم به قتال و یا جهاد، امر شده است. در اکثر این پاره‌گفتارها هم قیدهایی آمده که قتال یا جهاد را مقید به «فی سبیل الله» کرده و یا کسانی را که باید با آنها قتال و یا جهاد کرد را مشخص نماید. پس از کنش ترغیبی، کنش‌های گفتاری اعلامی را در آیات جهاد مشاهده می‌کنیم. این کنش‌ها نیز با افعال مختلفی در آیات جهاد به کار رفته است.

جدول ۸: فراوانی انواع فعل‌های به کار رفته در کنش‌های اعلامی در آیات جهاد

افعال اعلامی	دفعات کاربرد	افعال کنش اعلامی	دفعات کاربرد
عاقبت	۳۸	آزمودن	۴
حکم	۲۲	بر کنار کردن	۳
نامیدن	۱۲	رتبه‌بندی	۳
پایان کار	۶	و ...	

بیشترین استفاده از کنش اعلامی برای بیان عاقبت است که در اینجا منظور از عاقبت آن امری است که در آخرت رقم می‌خورد. کنش گفتاری غیرمستقیمی که از بیان عاقبت حاصل می‌شود، تشویق و ترغیب مخاطب برای رسیدن به حسن عاقبت و از آن سو هم بر حذر داشتن او از کاری است که او را به سوء عاقبت می‌رساند. برخی از کنش‌های اعلامی نیز به بیان حکم اشاره دارند.

کنش بعدی که به آن پرداخته می‌شود، کنش عاطفی است. این کنش بیشتر به شکل غیرمستقیم در آیات دیده می‌شود. برخی از افعال به کار رفته در آیات جهاد را مشاهده می‌کنید.

جدول ۹: فراوانی انواع فعل‌های به کار رفته در کنش‌های عاطفی در آیات جهاد

افعال کنش عاطفی	دفعات کاربرد	افعال کنش عاطفی	دفعات کاربرد
تبشیر	۱۵	تحقیر	۸
تمسخر	۱۵	تسکین	۶
تخویف	۱۴	تجیب	۵
سرزنش	۱۰	عدم تجیب	۲
امیدبخشی	۹	و ...	

در آیاتی که عاقبت کسانی که به امر خدا در قتال و یا جهاد شرکت کرده و می‌کنند، ترسیم شده است، به شکل غیرمستقیم مخاطب به رسیدن به چنین عاقبتی بشارت داده می‌شود. در نقطه مقابل هم کسانی که از جهاد سر باز زده‌اند از گرفتار شدن به عاقبتی که آنان را خالد در جنهم کند، ترس و خوف ایجاد می‌کند. در آیاتی نیز خداوند در ظاهر کنش اظهاری انجام داده و مثلاً مطلبی را تعلیل می‌کند اما به‌طور غیرمستقیم مخاطبی را که آن موضوع در او صدق می‌کند سرزنش می‌نماید. برای مثال در آیه ۱۵۲ سوره آل‌عمران، مسلمانانی که بعد از دیدن نصرت خداوند در شکست دشمنان، دچار نزاع و سستی شدند را سرزنش می‌کند. همچنین در برخی از آیات با بیان رفتار برخی از مشرکان و منافقان، مانند فرار کردن به هنگام جنگ، بر ناتوانی آنان صحه گذاشته و آنان را به خاطر این رفتار تمسخر می‌کند. در برخی از آیات هم در پاره‌گفتار نهایی خداوند از عبارت «إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ» و یا «إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ» استفاده می‌کند که نشان از دوست داشتن و یا دوست نداشتن گروهی است.

آخرین کنش گفتاری بر اساس دسته‌بندی جان سرل که در آیات جهاد یافت می‌شود، کنش تعهدی است. گوینده در این کنش متعهد می‌شود که کاری را در آینده انجام دهد. افعال این کنش در آیات جهاد به قرار زیر است.

جدول ۱۰: فراوانی انواع فعل‌های به کار رفته در کنش‌های تعهدی در آیات جهاد

افعال کنش تعهدی	دفعات کاربرد	افعال کنش تعهدی	دفعات کاربرد
وعده	۱۵	وعید	۹
تضمین	۱۵	معیت	۸
سوگند	۱۱	نصرت	۸

منظور از کنش تعهدی وعده در این نوشتار، پاداش‌هایی است که خداوند وعده آنان را به کسانی که به حسن عاقبت رسیده و یا می‌رسند، می‌دهد. از آن سو وعید در نسبت با کسانی است که به سوء عاقبت رسیده و یا می‌رسند. در پاره‌گفتارهایی نیز خداوند تضمین می‌کند که اتفاقی در آینده و یا در عاقبت رخ دهد. برای مثال زمانی که خداوند از عاقبت کسانی که در راه خدا کشته می‌شوند، صحبت می‌کند با پاره‌گفتار [وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ] تضمین می‌کند که اجر ایشان ضایع نمی‌شود. نوع دیگر کنش گفتاری تعهدی، معیت و همراهی است، خداوند در پاره‌گفتار انتهای برخی از آیات، متعهد می‌شود که با صابران، متقیان، اهل قسط و غیره همراه است تا از این طریق مخاطب

را دلگرم و تشویق نماید. در برخی از کنش‌های گفتاری تعهدی نیز خداوند بیان خود را با سوگند، مؤکد می‌کند.

۷-۲. کاربست الگوهای کنش‌های گفتاری در خوانش آیات جهاد

با توجه آنچه از تحلیل آیات جهاد به دست آمد و بر اساس الگوهای کنش گفتاری که در آیات جهاد مشاهده شد، می‌توان دسته‌بندی‌ای از آن‌ها ارائه داد. در این دسته‌بندی و بازیابی کنش‌های گفتاری، هم کنش‌های مستقیم و هم کنش‌های غیرمستقیم مورد توجه قرار گرفته است. این دسته‌بندی بر اساس پربسامدترین کنش گفتاری در آیه و یا کنش گفتاری غالب انجام شده است. این کنش گفتاری پربسامد و یا غالب، هم می‌تواند از میان کنش‌های گفتاری مستقیم باشد و هم غیرمستقیم.

منظور از پربسامدترین کنش، کنش گفتاری است که تکرار آن در پاره‌گفتارهای متعدد آیه و یا آیات متصل به یکدیگر مشاهده می‌شود. برای مثال در آیات ۱۶۹ تا ۱۷۱ سوره مبارکه آل عمران^۲ که پیوسته بوده و یک معنی را دنبال می‌کنند، کنش اعلامی برای بیان حسن عاقبت گروهی که در راه خدا کشته شده‌اند تکرار و تأکید شده و کنش گفتاری اعلامی، کنش پربسامد در آیه است.

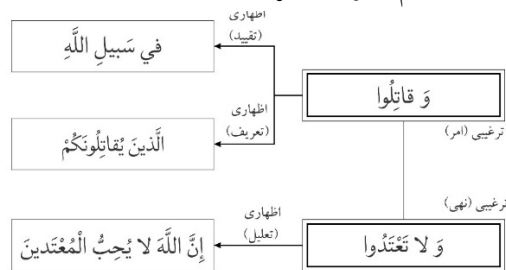
منظور از کنش گفتاری غالب، کنش گفتاری است که به سایر کنش‌های گفتاری در آیه جهت داده و این کنش‌ها برای تعلیل، تصحیح، تکمیل و... در پی همان پاره‌گفتار اصلی در آیه می‌آیند. برای مثال کنش غالب در آیه ۲۱۶ سوره بقره^۳ همان کنش اعلامی است که در پاره‌گفتار ابتدای آیه آمده و حکم و جوب قتال را می‌رساند. مابقی کنش‌های گفتاری عاطفی و اظهاری که در پاره‌گفتارهای دیگر مشاهده می‌شود، برای تسکین مخاطب و امیدبخشی به او و نیز تصحیح و تعلیل همان حکم صدر آیه است.

دسته‌بندی که از آیات جهاد در ادامه ارائه می‌شود بر اساس همین نگاه صورت گرفته است (در این عنوان‌ها ابتدا کنش گفتاری مستقیم و پس از علامت // کنش گفتاری غیرمستقیم ذکر می‌شود).

۲. [وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتًا بَلْ أحيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ (۱۶۹) فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (۱۷۰) يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةِ اللَّهِ وَفَضْلٍ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ].

۳. [كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كَرْهٌ لَكُمْ وَ عَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ].

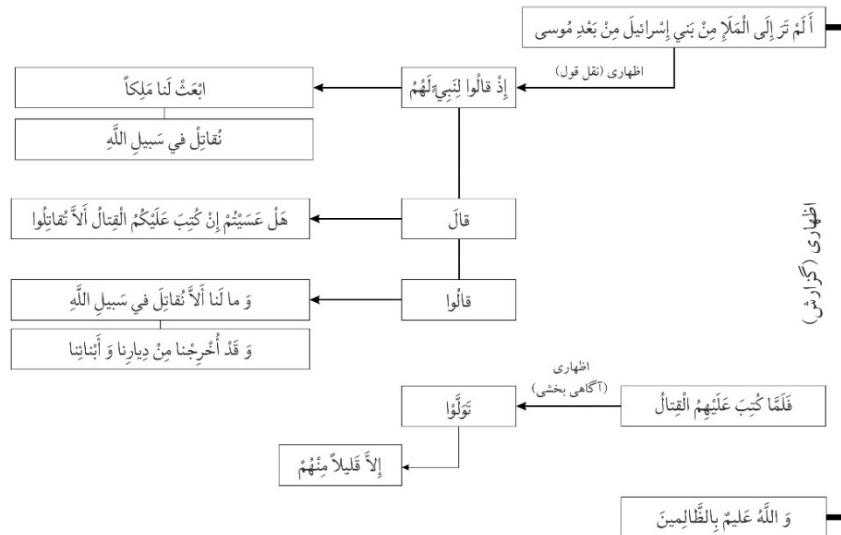
(۱) ترغیبی لِّ (امر / نهی / استفهام) // ترغیبی لِّ (امر / نهی): منظور آن دسته از آیات می باشد که در آن به قتال و یا جهاد امر شده و از تعدی و غیره نهی گردیده و یا مخاطب مورد سؤال قرار گرفته است. همچنین برای روشن شدن این امر و نهی، کنش گفتاری اظهاری تقیید، تصحیح، تحدید و... انجام شده است. هدف از بیان این کنش های گفتاری را بایستی همان تحقق یافتن امر و نهی بیان شده در آیه دانست؛ برای مثال کنش گفتاری غالب در آیه ۱۹۰ سوره بقره،^۴ امر و نهی می باشد که همراه آن کنش های اظهاری هم صورت گرفته است.

نمودار ۲: کنش گفتاری غالب در آیه ۱۹۰ سوره بقره.

(۲) اظهاری لِّ (گزارش) // اظهاری لِّ (آگاهی بخشی) - ترغیبی لِّ (عبرت گیری): منظور آن دسته از آیات است که در آن گزارشی از احوالات و نقل قول های سایر اقوام و گروه ها در خصوص قتال کردن بیان می شود تا از این طریق مخاطب نسبت به اعمال و گفتار گروه های نظیر مسلمانان سست ایمان، منافقان، مشرکان، برخی از اهل کتاب و... آگاه گردد و عبرت بگیرد؛ برای مثال در آیه ۲۴۶ بقره،^۵ خداوند گزارشی از ملائ بنی اسرائیل می دهد و سخنان ایشان در گفت و گو با پیامبرشان بیان می نماید. سپس نسبت به ادعای آنان آگاهی بخشی کرده و کذب بودن ادعای ایشان را مشخص می کند. پاره گفتار انتهایی بر ظالم بودن این گروه صحه می گذارد. این گزارش برای عبرت گیری مخاطب است تا در سلک ظالمان در نیاید.

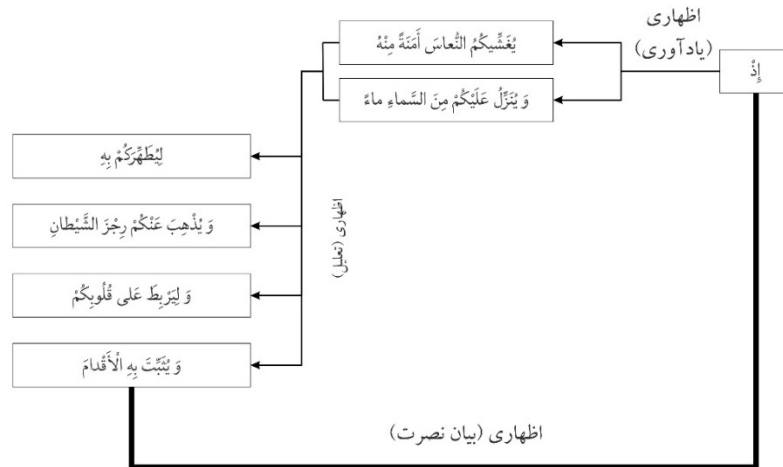
^۴ [وَ قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَ لَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ].
^۵ [أَلَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَأِ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنْ بَعْدَ مُوسَى إِذْ قَالُوا لَنَبِيِّ لَهُمْ ابْعَثْ لَنَا مَلَكًا يُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ كُنْتُمْ عَلَيكُمْ الْقِتَالُ أَلَّا تُقَاتِلُوا قَالُوا وَ مَا لَنَا أَلَّا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ قَدْ أَخْرَجْنَا مِنْ دِيَارِنَا وَ أَبْنَانِنَا فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْنَا الْقِتَالُ تَوَلَّوْا إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ وَ اللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ].

نمودار ۳: کنش گفتاری غالب در آیه ۲۴۶ سوره بقره.

۳) اظهاری (یادآوری) // اظهاری (بیان نصرت) - ترغیبی (عبرت گیری): منظور آن دسته از آیات است که جنگ‌هایی که مسلمانان در آن شرکت داشته‌اند را یادآوری می‌کند و حوادث آن را تشریح می‌کند. هدف از این کنش‌های گفتاری، بیان نصرت‌های الهی و یا عبرت‌گیری از آن چیزی است که رخ داده است؛ برای مثال در آیه ۱۱ سوره انفال^۶ خداوند به یادآوری امدادهایی که در جنگ بدر نصیب مسلمانان شد پرداخته و این نصرت‌ها را تعلیل می‌کند. کنش غالب در این آیه همان کنش اظهاری برای بیان نصرت است تا ایمان مؤمنان افزایش یابد و تشویق گردند و بدانند پیش از این خداوند با ایشان همراه بوده و ایشان را یاری کرده است.

^۶ [إِذْ يُغَشِّيكُمُ النَّعَاسَ أَمَنَةً مِنْهُ وَ يُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِيُطَهِّرَكُم بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ وَ لِيُرِبَطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ وَ يُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ].

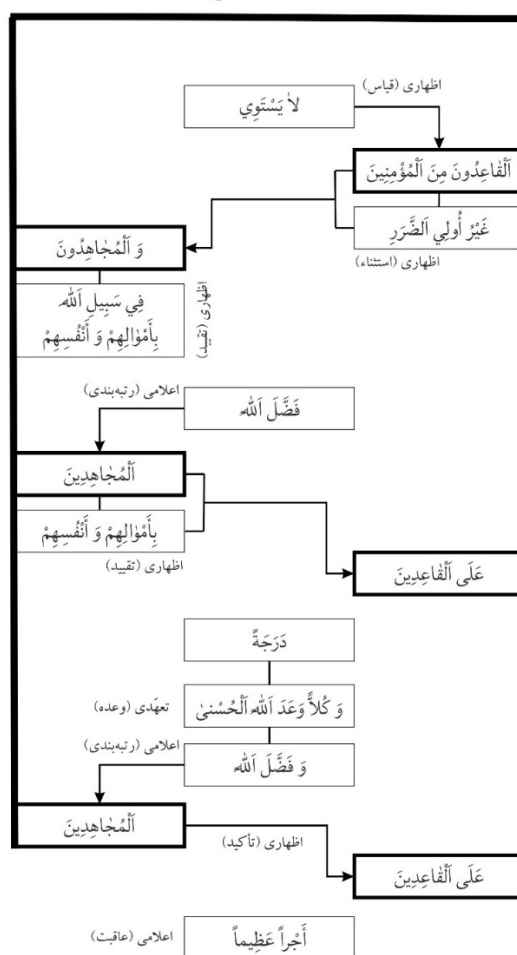

نمودار ۴: کنش گفتاری غالب در آیه ۱۱ سوره انفال.

۴) ... // اظهاری (تقابل): در این دسته آیاتی جای دارند که کنش مستقیم آن‌ها می‌تواند از نوع کنش اظهاری، ترغیبی و اعلامی باشد که به تعریف و توصیف، شرط، بیان عاقبت و... اشاره دارند؛ اما آنچه از آیه فهم می‌شود تقابل میان دو گروه، دو رفتار، دو نوع عاقبت و... است. مانند کسانی که بدون عذر و از سر ترس و بهانه‌جویی اجازه ترک جهاد می‌خواهند در مقابل گروهی که به واقع معذور هستند؛ برای مثال در آیه ۹۵ سوره نساء^۷ دو گروه مجاهدان و قاعدان با هم مقایسه شده و برتری یکی بر دیگری اعلام شده است. کنش غالب همان کنش اظهاری تقابل است که به‌طور غیرمستقیم مشاهده می‌شود.

^۷ [لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرِ أُولِي الضَّرَرِّ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحَسَنَى وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا].

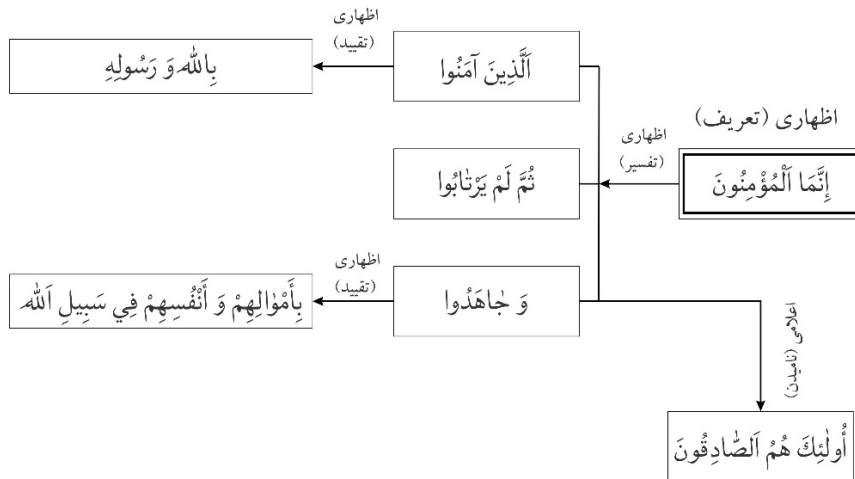
اظهاری (تقابل)

نمودار ۵: کنش گفتاری غالب در آیه ۹۵ سوره نساء

۵) اظهاری (تعریف) // اظهاری (تعریف): منظور آن دسته از آیات است که در آن اعمال و رفتار گروهی معرفی می‌شود که جهاد و یا قتال در راه خدا یکی از ویژگی‌های ایشان است. این گروه با اوصاف و ویژگی‌هایی مشخص می‌گردند. هدف از بیان

این کنش گفتاری تعریف از این گروه است؛ برای مثال در آیه ۱۵ سوره حجرات^۸ کسانی که مؤمن هستند تعریف می‌شوند. یکی از ویژگی‌های رفتاری مؤمن، جهاد در راه خدا با مال و نفس است.

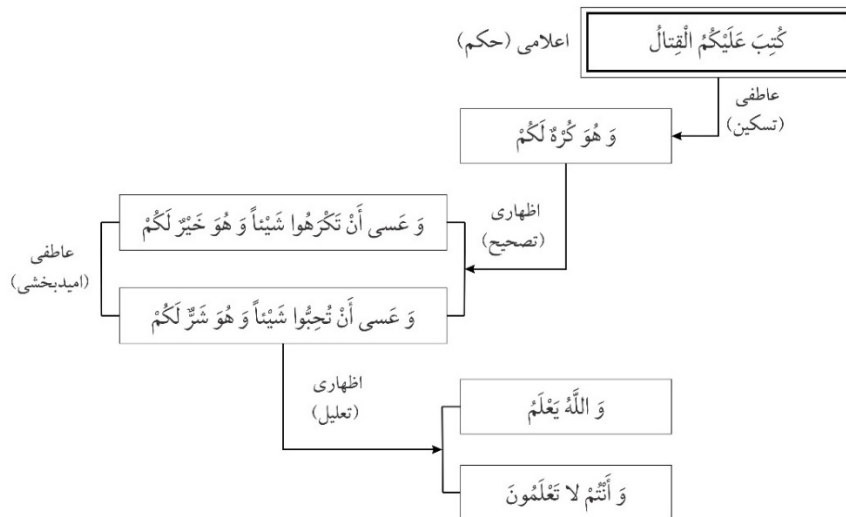

نمودار ۶: کنش گفتاری غالب در آیه ۱۵ سوره حجرات

۶) اعلامی لله (حکم) // اعلامی لله (حکم): منظور آن دسته از آیات است که حکمی پیرامون قتال به طور مستقیم اعلام شده و برداشت‌های نادرست پیرامون آن تصحیح می‌گردد و یا نسبت به جوانب آن آگاهی بخشی صورت می‌گیرد. هدف از بیان این کنش‌های گفتاری، بیان حکمی است که در آیه آمده است؛ برای مثال در آیه ۲۱۶ سوره بقره^۹ که حکم قتال بیان گردیده، کنش غالب همان کنش اعلامی است و مابقی کنش‌های گفتاری برای تبیین و تعلیل این حکم آمده است.

^۸ [إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ].

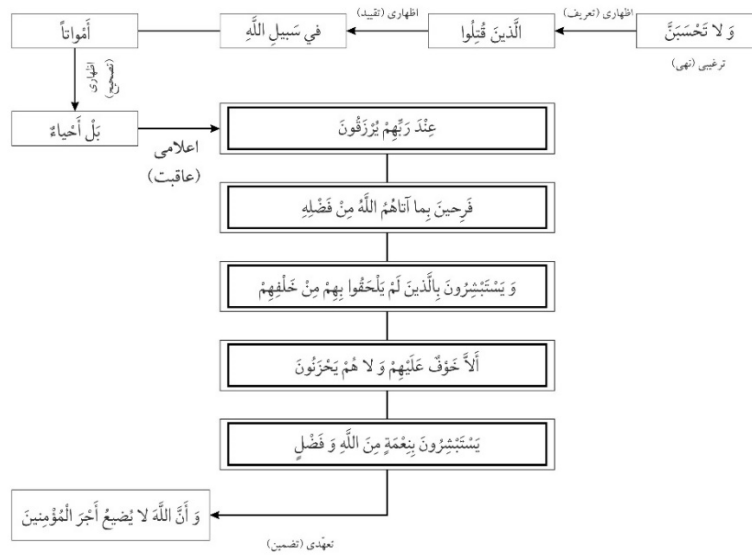
^۹ [كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كَرْهٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰ أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ].

نمودار ۷: کنش گفتاری غالب در آیه ۲۱۶ سوره بقره

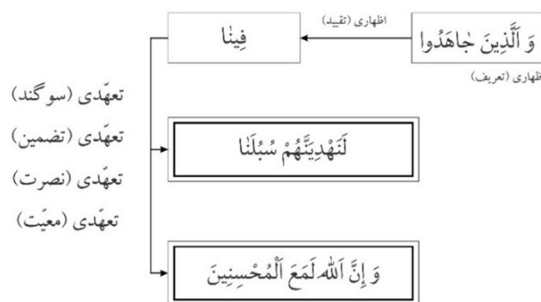
۷) اعلامی لله (عاقبت) // ترغیبی لله (تشویق / تحذیر): منظور آن دسته از آیات است که به بیان عاقبت کسانی که در راه خدا قتال یا جهاد می‌کنند و یا از سوی دیگر از جهاد و قتال سر باز می‌زنند، می‌پردازند. هدف از بیان این کنش‌های گفتاری تشویق به امر جهاد و قتال در راه خدا و تحذیر از سر باز زدن از این امور است؛ برای مثال در آیات ۱۶۹ تا ۱۷۱ سوره آل عمران^{۱۰} کنش پرسامد، کنش اعلامی است برای بیان عاقبت کسانی که در راه خدا کشته شده‌اند.

۱۰. [وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ (۱۶۹) فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (۱۷۰) يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةِ اللَّهِ وَ فَضْلِهِ وَ أَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ].

نمودار ۸: کنش گفتاری پربسامد در آیات ۱۶۹-۱۷۱ سوره آل عمران

۸) **تعهدی** (نصرت/ وعده) // **ترغیبی** (تشویق/ تحذیر): در این دسته از آیات خداوند به مؤمنان و کسانی که اوامر او را امتثال می‌کنند، وعده نصرت می‌دهد. هدف این کنش‌های گفتاری، تشویق و تشجیع مخاطب در امر جهاد یا قتال است؛ برای مثال کنش غالب در آیه ۶۹ سوره عنکبوت^{۱۱} کنش تعهدی است. خداوند متعهد می‌شود کسانی را که در راه او مجاهده کنند، به راه خوش‌هدایت کرده و محسنان را همراهی نماید.

نمودار ۹: کنش گفتاری غالب در آیه ۶۹ سوره عنکبوت.

^{۱۱}. [وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِيْنَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ].

در جدول زیر می‌توانید این دسته‌بندی را به همراه نشانی آیات مشاهده نمایید.

جدول ۱۱: دسته‌بندی آیات جهاد بر اساس کنش گفتاری غالب و یا پربسامد

ردیف	کنش گفتاری غالب و یا پربسامد		نشانی آیه
	مستقیم	غیرمستقیم	
۱	ترغیبی ^{لله} (امر انهی) / استفهام	ترغیبی ^{لله} (امر / نهی)	بقره (۱۹۰-۱۹۱-۱۹۲-۱۹۳-۲۴۴) آل عمران (۱۴۲-۱۵۶) نساء (۷۱-۷۴) ۷۵-۷۶-۸۴-۸۹-۹۰-۹۱-۱۰۲- مائده (۳۵) انفال (۱۵-۱۶-۳۹-۴۵) ۴۶-۴۷-۵۷-۶۰-۶۵-۶۶-۶۹- توبه (۵-۱۲-۱۳-۱۴-۱۶-۲۹-۳۶) ۳۸-۴۱-۷۳-۷۷-۱۲۰) حج (۷۸) نور (۵۳) فرقان (۵۲) محمد (۴) حجرات (۹) ممتحنه (۱) تحریم (۹)
۲	اظهاری ^{لله} (گزارش)	اظهاری ^{لله} (آگاهی بخشی) ترغیبی ^{لله} (عبرت‌گیری)	بقره (۲۴۶-۲۴۹) آل عمران (۱۱۱) ۱۴۳-۱۴۴) نساء (۷۸) مائده (۲۴) توبه (۸۱-۸۲-۹۴-۹۵-۹۶) احزاب (۱۸) محمد (۲۰) فتح (۲۲-۱۵) حشر (۱۱-۱۲-۱۴)
۳	اظهاری ^{لله} (یادآوری)	اظهاری ^{لله} (بیان نصرت) ترغیبی ^{لله} (عبرت‌گیری)	آل عمران (۱۳-۱۲۱-۱۲۲-۱۲۳) ۱۲۴-۱۵۲-۱۶۶-۱۶۷) نساء (۷۷) انفال (۷-۸-۹-۱۰-۱۱-۱۲-۱۷) ۱۸-۴۲-۴۳-۴۴) توبه (۲۵-۲۶) احزاب (۱۰-۲۵-۲۶-۲۷) فتح (۲۴)
۴	اظهاری ^{لله} (تعریف)	اظهاری ^{لله} (تعریف)	بقره (۱۵۴-۲۱۸) آل عمران (۱۷۲) ۱۷۳) مائده (۵۴) نحل (۱۱۰) عنکبوت (۶) احزاب (۲۳) حجرات (۱۵) صف (۴)
۵	...	اظهاری ^{لله} (تقابل)	نساء (۹۵-۹۶) توبه (۱۹-۲۰-۲۱) ۲۲-۲۴-۴۴-۴۵-۸۳-۸۴-۸۵) ۸۶-۸۷-۸۸-۹۰-۹۱-۹۲-۹۳) ممتحنه (۸-۹)
۶	اعلامی ^{لله} (حکم)	اعلامی ^{لله} (حکم)	بقره (۱۹۴-۲۱۶-۲۱۷) مائده (۳۳) انفال (۷۲-۷۴-۷۵) فتح (۱۷)
۷	اعلامی ^{لله} (عاقبت)	ترغیبی ^{لله} (تذویر / تشویق)	آل عمران (۱۵۷-۱۶۹-۱۷۰-۱۷۱) ۱۹۵) توبه (۱۱۱) حج (۵۸-۵۹) ۶۰) فتح (۱۶) صف (۱۰-۱۱-۱۲) ۱۳) مزمل (۲۰)
۸	تعهدی ^{لله} (نصرت / وعده)	ترغیبی ^{لله} (تشویق / تشجیع)	آل عمران (۱۵۱) حج (۳۸-۳۹-۴۰) عنکبوت (۶۹) فتح (۱۹-۲۰-۲۱)

۸. نتیجه‌گیری

بررسی آیات جهاد بر اساس نظریه کنش گفتاری، حکایت از آن دارد در این آیات بیشتر میزان کاربست را کنش اظهاری دارد و کنش‌های ترغیبی، اعلامی، عاطفی و تعهدی به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار می‌گیرند.

میزان کنش‌های اظهاری برابر با مجموع چهار کنش دیگر است. خداوند در این آیات با استفاده از افعال گوناگونی نظیر تقیید، تصحیح، تبیین، تصریح، تعلیل و ... به روشن کردن مبحث جهاد و قتال پرداخته و مخاطب را نسبت به جوانب آن آگاه می‌کند. بالا بودن میزان کنش اظهاری تعلیل، توصیف، آگاهی بخشی، تصریح، تشریح، تبیین و ... نشان‌دهنده این است که اراده الهی در راستای تبیین دقیق موضوع جهاد است تا فضا را برای مخاطب روشن نماید. این امر به گفتمان ارشاد و ارتقای فهم مخاطب، در قرآن نزدیک است. بالا بودن این نوع از کنش اظهاری در آیات جهاد نشان‌دهنده این است که گوینده قصد دارد تا مخاطب پیش از پرداختن به امر جهاد و یا قتال درباره علت آن بداند. البته با توجه به خصوصیت فرا عصری و فرا نسلی بودن قرآن، جامعه هدف این گفتمان ارشادی را می‌توان در تمام دوران‌ها یافت. به عبارت دیگر لزوم پرداختن به جهاد و دریافت فهم درست از نحوه جهاد، عواقب ترک آن و ... که با کنش اظهاری روشن و تبیین شده و به کمک سایر کنش‌های دیگر تکمیل شده است، برای مخاطب امروزی نیز محل توجه است.

بر اساس الگویی که از کنش‌های گفتاری پرسامد و یا غالب در آیات یافت می‌شود، دسته‌بندی از آیات جهاد انجام گردید و آیات در غالب این دسته‌بندی‌های هشت‌گانه قرار گرفتند:

- ۱- ترغیبی (امر/ نهی / استفهام) // ترغیبی (امر/ نهی)
- ۲- اظهاری (گزارش) // اظهاری (آگاهی بخشی) - ترغیبی (عبرت‌گیری)
- ۳- اظهاری (یادآوری) // اظهاری (بیان نصرت) - ترغیبی (عبرت‌گیری)
- ۴- ... // اظهاری (تقابل)
- ۵- اعلامی (حکم) // اعلامی (حکم)
- ۶- اعلامی (عاقبت) // ترغیبی (تشویق / تحذیر)
- ۷- تعهدی (نصرت / وعده) // ترغیبی (تشویق / تحذیر)
- ۸- اظهاری (تعریف) - اظهاری (تعریف)

هدف این است که این الگوواره‌ها ما را به فعل مضمون در سخن در آیات جهاد نزدیک نماید.

فهرست منابع و مأخذ

- قرآن کریم؛
- آقا گل‌زاده، فردوس (۱۳۷۵). تحلیل گفتمان انتقادی، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- ابن درید، محمد بن حسن (۱۹۹۸م). *جمهره اللغه*، بیروت: دار العلم المالین.
- ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۱۴ق). *لسان العرب*، بیروت: دار صادر.
- ازهری، محمد بن احمد (۱۴۲۱ق). *تهذیب اللغه*، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- اکبری، شیرین کار موحد، محسن، محمد (۱۳۹۵). «بازخوانی آراء مفسران سده اخیر در آیات جهاد»، *فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات تفسیری*، سال هفتم، شماره ۲۷.
- پایا، علی (۱۳۸۳). *فلسفه تحلیلی؛ مسائل و چشم‌اندازها*، تهران: طرح نو.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۹۷). *تسنیم*، ج ۲۰، قم: مرکز نشر اسراء.
- چپمن، شیوان (۱۳۸۴). *از فلسفه به زبان‌شناسی*، ترجمه حسین صافی، تهران: گام نو.
- حسینی، حسن‌پور، محمد ضیاء، خسرو (۱۳۹۱). *سخن کاوی: گفتمان‌شناسی (انتقادی) تجزیه و تحلیل کلام*، تهران: رهنما.
- حسینی معصوم، رادمرد، محمد، عبدالله (۱۳۹۴). «تأثیر بافت زمانی - مکانی بر تحلیل کنش گفتار: مقایسه فراوانی انواع کنش‌های گفتار در سوره‌های مکی و مدنی قرآن کریم»، *دو ماهنامه جستارهای زبانی*، دوره ۶، شماره ۳.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۱۲ق). *مفردات الفاظ القرآن*، بیروت: دار القلم.
- سرل، جان راجرز (۱۳۸۵). *افعال گفتاری؛ جستاری در فلسفه زبان*، ترجمه محمد علی عبداللهی، قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
- صافی، محمود (۱۴۱۸ق). *الجدول فی اعراب القرآن و صرفه و بیانہ مع فوائد نحویہ هامه*، دمشق: دار الرشید.
- صفوی، کورش (۱۳۸۷). *در آمدی بر معناشناسی*، تهران: سوره مهر (پژوهشکده فرهنگ و هنر اسلامی).
- طباطبایی، محمد حسین (۱۴۱۷ق). *المیزان فی تفسیر القرآن*، ترجمه محمد باقر موسوی، قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.

| کاربرد نظریه «کنش گفتاری» در خوانش آیات جهاد | ۵۱

- عبد الباقي، محمد فؤاد (۱۳۶۴). المعجم المفهرس لالفاظ القرآن الکریم، قاهره: دار الکتب المصریه.
- عسکری، حسن بن عبدالله (۱۴۰۰ق). الفروق فی اللغه، بیروت: دار الافاق الجدیده.
- فراهیدی، خلیل بن احمد (۱۴۰۹ق). کتاب العین، قم: هجرت.
- قائمی نیا، علیرضا (۱۳۹۷). وحی و افعال گفتاری - نظریه وحی گفتاری، قم: مؤسسه فرهنگی طه، کتاب طه.
- قاسم پور گنجه‌لو، بهرامی و دیگران، زهرا، شبنم (۱۳۹۵). «معناشناسی واژه جهاد در قرآن کریم»، سراج منیر، سال هفتم، شماره ۲۳.
- کوک، گای، (۱۳۸۸). زبان‌شناسی کاربردی، ترجمه مصطفی حسرتی، فریبا غضنفری و عامر قیطوری، کرمانشاه: انتشارات دانشگاه رازی کرمانشاه.
- مصباح یزدی، محمد تقی (۱۳۸۸). پیام مولا از بستر شهادت، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- مصطفوی، حسن (۱۴۳۰ق). التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، بیروت: دار الکتب العلمیه.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۵). تفسیر نمونه، تهران: دار الکتب الاسلامیه.
- مکاریک، ایرنا ریما (۱۳۸۴). دانشنامه نظریه‌های ادبی معاصر، ترجمه مهران مهاجر، محمد نبوی، تهران: آگه.
- نجفی، محمد حسن (۱۴۱۳ق). جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- واحدی، علی بن احمد (۱۴۱۱ق). اسباب نزول قرآن، با تحقیق کمال بیسونی زغلول، بیروت: دار الکتب العلمیه.
- یول، جورج (۱۳۸۷). کاربردشناسی زبان، ترجمه محمد عموزاده و منوچهر توانگر، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
- Austin, J.L (1970). *How to Do Things with Words?* The William James Lectures Delivered at Harvard University: Harvard University Press.
- Botha, J.E (1991). *Speech act theory and new testament exegesis*, HTS, Vol 47, No 2.
- Buss, M. J (1988). *Potential and actual interactions between speech act theory and Biblical studies*, Semeia, (Italy), No 41.
- Crystal, d (2003). *A Dictionary of Linguistics & Phonetics*, Oxford: Blackwell.
- Searle, J.R (1969). *Speech Acts: an Essay in the philosophy of Language*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Searle, J.R (1975). *A taxonomy of illocutionary acts. Language and knowledge*, Minneapolis: university of Minneapolis press.

THE HISTORICAL STUDY OF WAR
Scientific Journal, Scientific Research Article
Vol. 4, Issue 2, No.12, Summer 2020

The Application of Speech Act Theory in the Reading of Ayahs of Jihad

Fatemeh Dastranj;^{*} *Mansoureh Arab*^{**}

Abstract

The methodical rereading of the ayahs of Jihad, with the aim of identifying the discourse of the Qur'an and engaging in a new reading of these ayahs using approaches such as the theory of speech act, allows researchers to look at their research problems from different angles and explore the invisible aspects of the text. Accordingly, in the present study, which has been conducted by a descriptive-analytical method, we seek to find out the results of the analysis of the ayahs of Jihad based on the theory of speech act. The findings indicate that Searle's five types of speech acts, based on the frequency of repetition, in the ayahs of Jihad are representative, directive, declarative, expressive and commissive acts. In these ayahs, God has explained Jihad and fighting by using various verb types such as condition, correction, explanation and clarification, and has informed the audience about the aspects of Jihad. The high frequency of representative acts of reasoning, describing, informing, clarifying, defining, explaining, affirming, etc. on the one hand suggests that the divine will is consistent with the discourse of guidance and promotes the understanding of the audience, and on the other hand, it shows that the speaker wants to tell the audience about the reason of fighting before the fighting itself.

Keywords: ayahs of Jihad, fighting, war, speech act, Searle.

* Corresponding author: Assistant Professor, Department of Qur'an and Hadith Sciences, Arak University; Email: f-dastranj@araku.ac.ir.

** MA Student, Arak University; Email: arab.hm@yahoo.com.

| Received: June 10, 2020; Accepted: August 18, 2020 |